

Denktank Lerarentekort

17 december 2018

This document is confidential. No part of it may be circulated, quoted, or reproduced for distribution without prior written approval from the Denktank. This presentation (the "Presentation") has been prepared by the Denktank and affiliated consultants. This material was used during an oral presentation; it is not a complete record of the discussion. Certain information contained herein has been obtained from published Brons prepared or analytical activities performed by other parties. While such Brons are believed to be reliable, the Denktank does not assume any responsibility for such information.

Inleiding & samenvatting

Primair onderwijs

Voortgezet onderwijs

Bijlage

Achtergrond

Vanaf oktober heeft een 'Denktank' gewerkt aan concrete oplossingen voor het lerarentekort in Amsterdam. De deelnemers aan de Denktank zijn (zie bijlage voor details): Julie Blocq-Schippers, Jurrien van de Geer, Jan-Jaap Hubeek, Ebel Kemeling, Maartje Korsten, Peter Mensing (Voorzitter), Patty Roos, Thijs Roovers, Rolf Schreuder, Babs Sirach, Heleen Terwijn, Elwin Varkevisser.

Naast de kennis binnen de denktank, hebben we gebruik kunnen maken van de expertise van tientallen specialisten uit het veld, en de vele publicaties die al aan dit thema en aan onderwijs in Nederland in zijn algemeenheid zijn gewijd.

Wij adviseren actief beleid in Amsterdam, maar wijzen nadrukkelijk op de noodzaak van forse landelijke investeringen

Primair onderwijs - "PO"

- De kiem van het lerarentekort is twintig jaar geleden gelegd, en wordt in Amsterdam versterkt door de groei van de stad
 - De overheid heeft te weinig in onderwijs geïnvesteerd
 - Amsterdam neemt een uitzonderingspositie (groei leerlingenaantallen en druk op woonruimte en bereikbaarheid)
 - Organisatie van scholen is suboptimaal
 - De problematiek verschilt substantieel tussen scholen en wijken
- De Denktank is van mening dat het zinvol is om specifiek Amsterdams beleid te voeren
 - Bied steun bij woon- en werkproblemen
 - Breng urennorm naar beneden
 - Sluit overeenkomst met besturen
 - Innoveer de opleiding
- Maar alleen tegen de achtergrond van nationaal beleid, waarbij substantieel geïnvesteerd wordt in primair onderwijs

Voortgezet onderwijs - "VO"

- Tekort is nu nog veel kleiner dan in het PO, maar het is specifiek en in sommige gevallen hardnekkiger
 - Tekortvakken door kleinere studie uitstroom, bijvoorbeeld Duits, Klassieke talen
 - Tekortvakken door hevige concurrentie op arbeidsmarkt, zoals exacte vakken
- Er is reden om aan te nemen dat het probleem snel zou kunnen groeien
 - VO generatie Amsterdam is nog groeiende
 - Sterk vergrijsd lerarenbestand
- De Denktank identificeert vier oplossingsrichtingen:
 - Stimuleer hybride model
 - Stuur op goede begeleiding
 - Innoveer de opleiding
 - Verstrek beurzen aan exacte vakken
- De Denktank adviseert het VO probleem verder te onderzoeken

Inleiding & samenvatting

Primair onderwijs

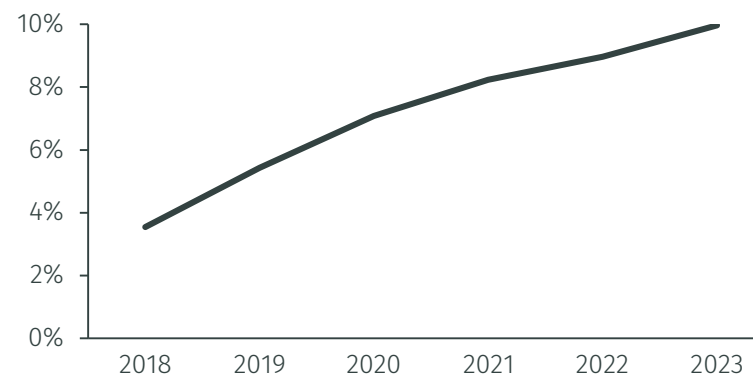
Voortgezet onderwijs

Bijlage

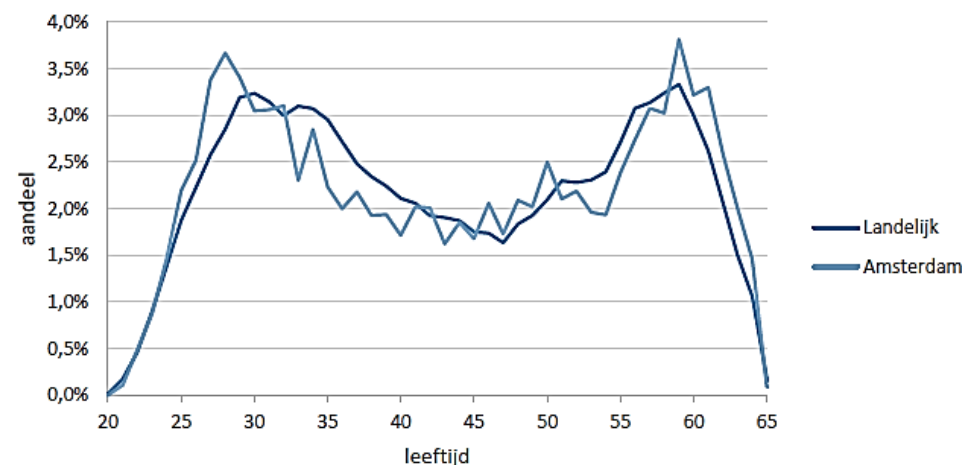
Het lerarentekort in het PO in Amsterdam zal zich niet vanzelf oplossen

- Het lerarentekort staat terecht in de publieke belangstelling
 - Tekorten kunnen oplopen tot 10% in 2023
 - Thans ~200 onvervulde vactures, oplopend naar ~400 over 5 jaar
- Amsterdam heeft een groter probleem dan andere regio's
 - Groei basisgeneratie die landelijk krimpt
 - Druk op betaalbaarheid leven in Amsterdam
- Er is geen reden om aan te nemen dat het probleem zichzelf oplost
 - Weliswaar signalen van mogelijke uittocht jonge gezinnen, maar een sterk groeiende stad en dus hoogstwaarschijnlijk niet kleiner wordende basisgeneratie
 - Vergrijsd lerarenbestand en een lage retentie, vooral grote uitstroom jongeren (tot 20% in eerste jaren)

Lerarentekort Amsterdam, 2018-23
(% vraag naar leerkrachten)

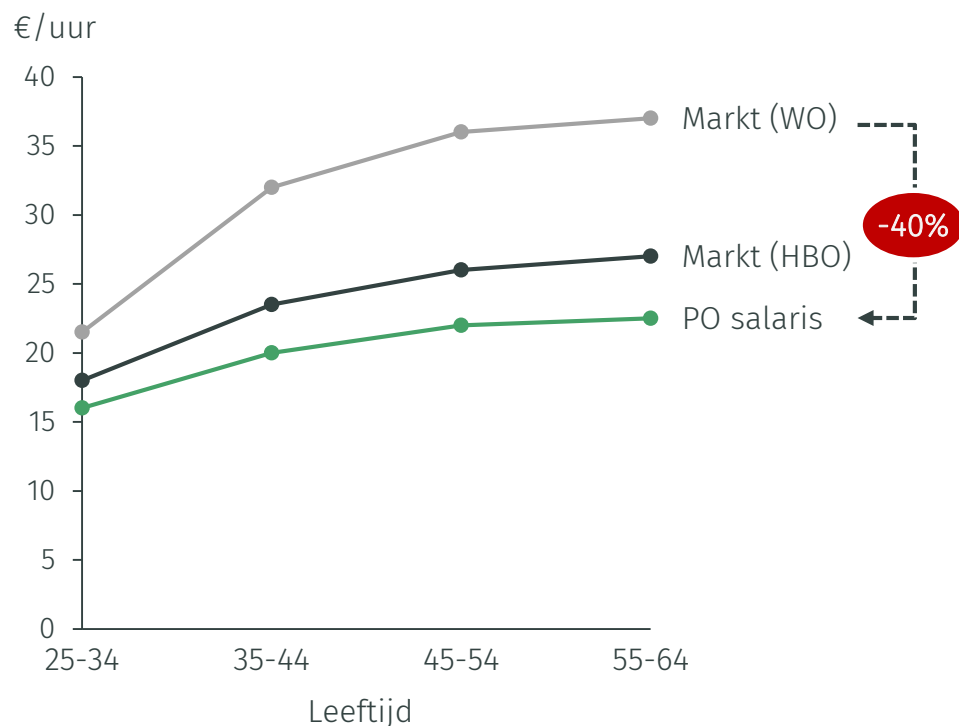

Leeftijdsopbouw leraren Amsterdam, 2015 (%)

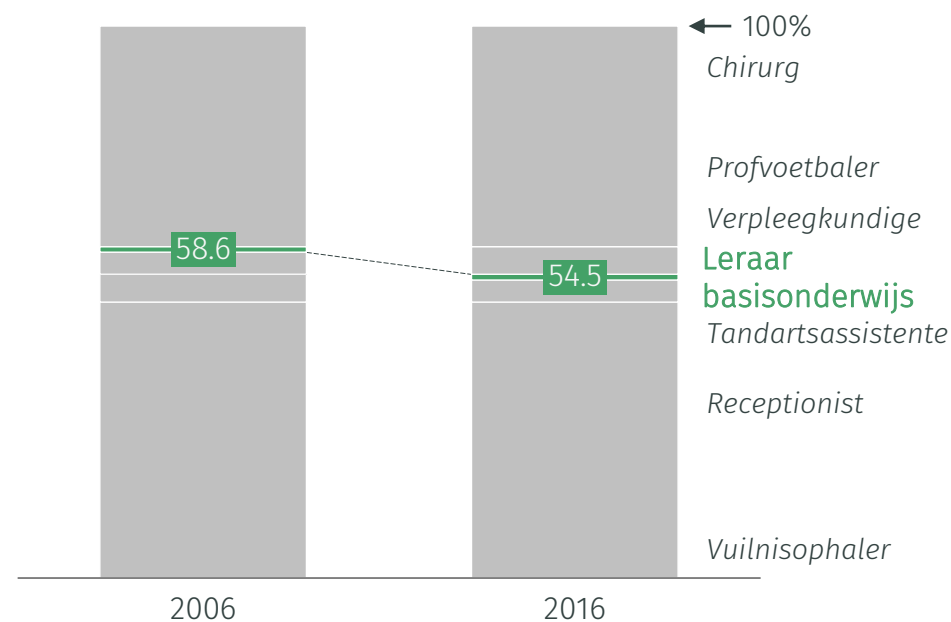
Status en beloning van leerkrachten in het primair onderwijs verklaren een belangrijk deel van het probleem

Financiële beloning is niet marktconform...

...en de status blijft (dus) dalen

Beroepsprestigeschaal, 2006-16
(relatieve schaalscores)

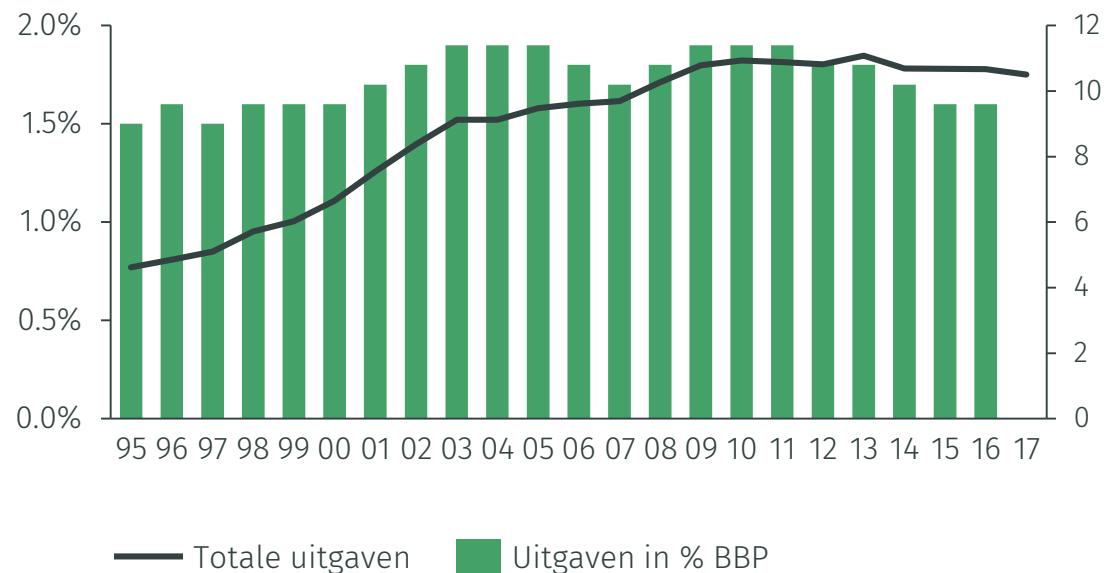

- Differentiatie van salarissen op basis van werkdruk, opleidingsniveau en kosten van levensonderhoud is minimaal

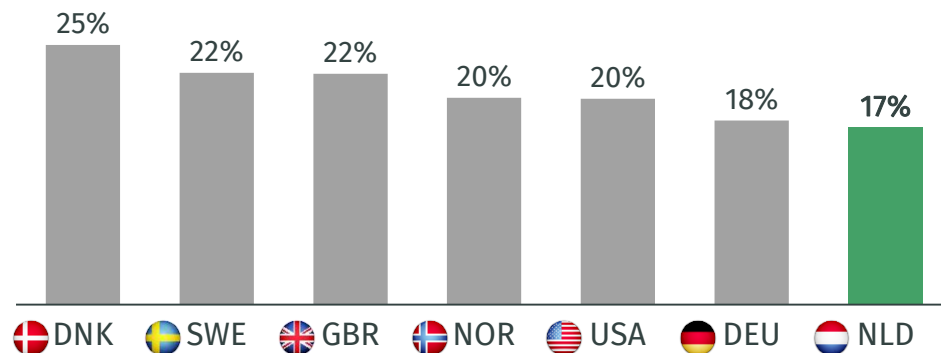
Het onderliggende probleem is al meer dan tien jaar oud; de terecht verhoogde kwaliteitseisen bij pabo's zijn nooit ondersteund met de benodigde financiering

- Forse investeringen vanaf midden jaren '90 (bedoeld voor kleinere klassen en ICT) hebben tot grote instroom leraren geleid
- De kwaliteitsissues die hierdoor ontstonden, zijn breed bekend, en de oplossing ervan onlosmakelijk verbonden met status en beloning van het beroep (o.a. Rinnooy Kan, 2007)
- Er is nooit budgettaire ruimte gemaakt voor de verhoging van beloningen die nodig was om de kwaliteitsimpuls te geven
- De uitgaven stagneren al jaren (zelfs dalend als % van BBP), en zijn laag in vergelijking met de meeste Europese landen

Overheidsuitgaven Primair Onderwijs, 1995-2017 (€ mld; % BBP)

Uitgaven Primair Onderwijs per leerling, 2015 (% van GDP per capita)

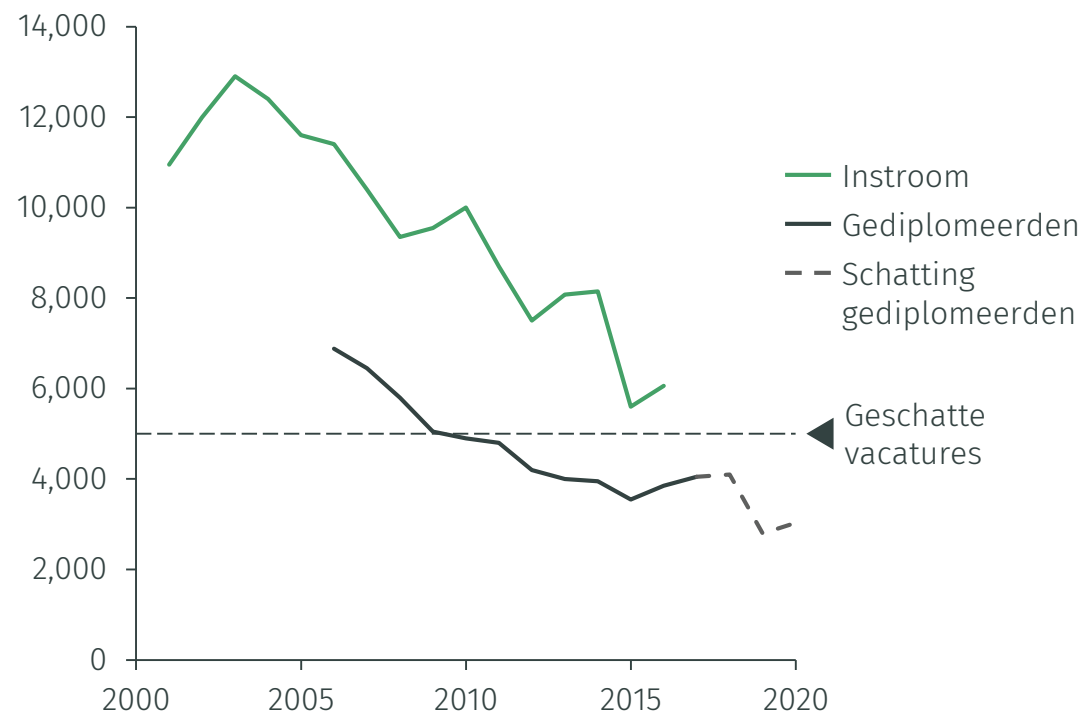
Hierdoor daalde de instroom van de pabo's dramatisch, tot een niveau dat structureel onder de vervangingsvraag ligt

- Bij (landelijk) dalende basisgeneratie, en verhoging pensioenleeftijd, zat er overcapaciteit in het systeem, maar de stretch is er nu uit
- Verhoging kwaliteitseisen pabo's zonder verbetering status en beloning leerkrachten heeft geleid tot dramatische daling instroom

Leerlingen in primair onderwijs, 1995-2017 (x miljoen)

Trends instroom en diploma's pabo, 2001-20 (aantal)

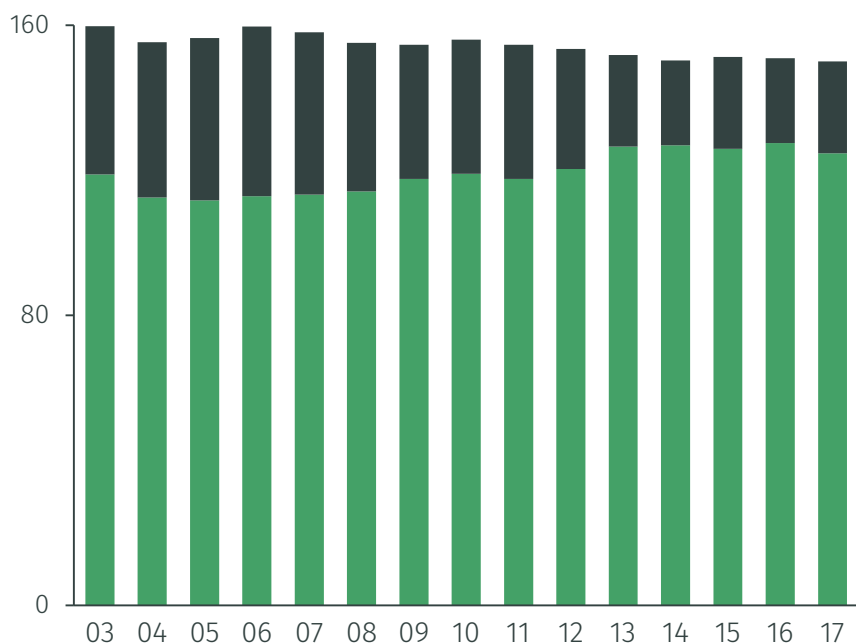

Het leeuwendeel van de werknemers in het PO betreft vrouwen met deeltijdcontracten

Meer dan 80% van de leerkrachten is vrouw...

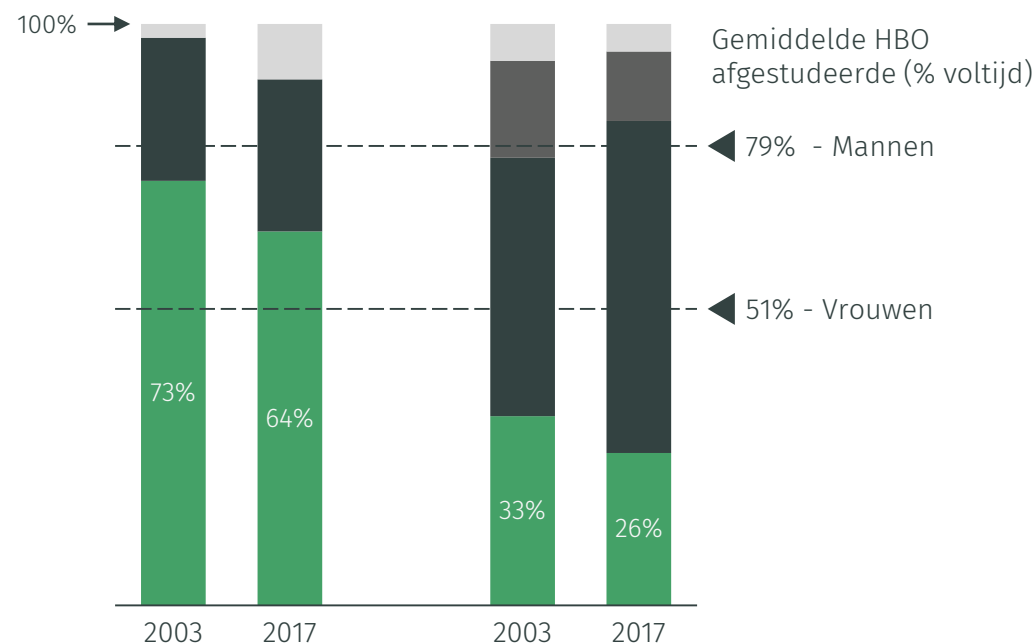
... waarvan de grote meerderheid deeltijd werkt

Leerkrachten primair onderwijs (x1000)

■ Mannen ■ Vrouwen

Arbeidsuren leerkrachten primair onderwijs (%)

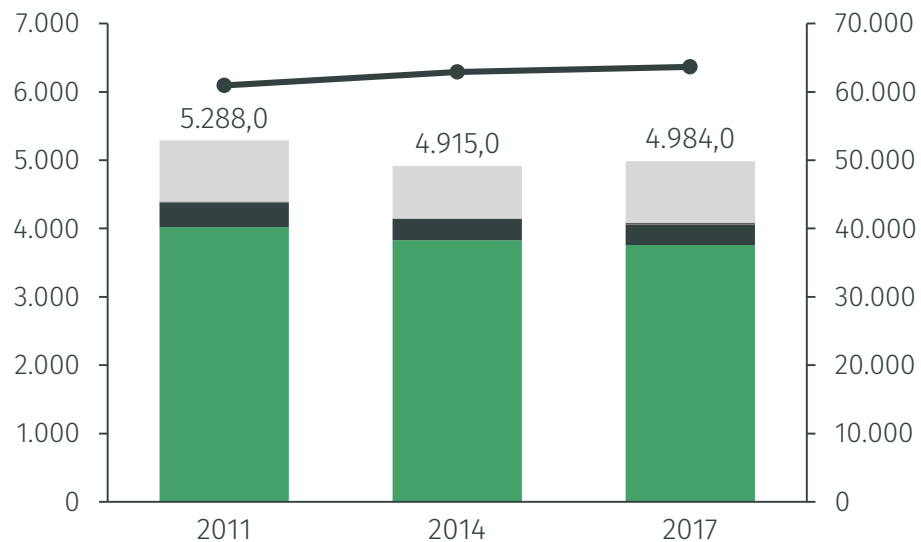

■ Minder dan 12 uur per week ■ 20 tot 35 uur per week
 ■ 12 tot 20 uur per week ■ Voltijd

Bron: CBS, CBB

Het tekort in Amsterdam is niet nieuw: sinds 2011 het aantal leraren per leerling in Amsterdam met meer dan 10% gedaald, en het einde is niet in zicht

Aantal leerlingen en werknemers in Amsterdam, 2011-17 (# FTE)

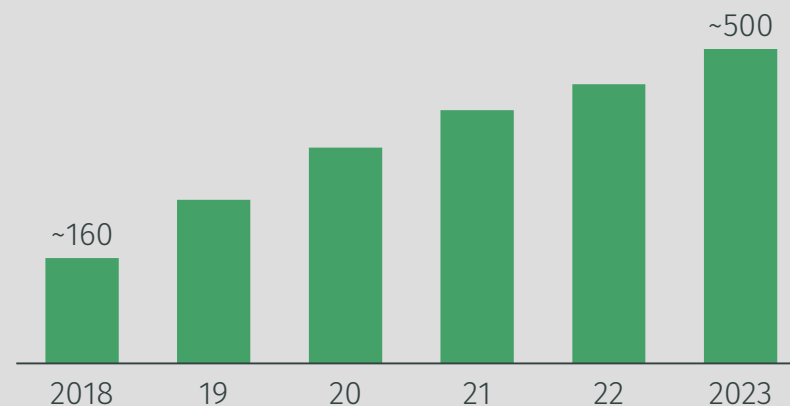

Leerlingen per leerkracht (1 FTE)	2011	2014	2017	Land
Amsterdam	15,2	16,4	16,9	Amsterdam
Nederland	17,8	18,1	17,8	Nederland

- Leerlingen
- Onderwijsondersteunend personeel (OOP/OBP)
- Leraren in opleiding
- Directie
- Onderwijsgevend personeel (incl LIO)

- De instroom van lokale pabo's stijgt, maar nog niet tot niveau van de vervangingsvraag
- Er is nog steeds sprake van een grote zij-uitstroom, vooral bij heel jonge leerkrachten
- Veel leerkrachten kiezen ervoor dichterbij hun woonplaats te gaan werken

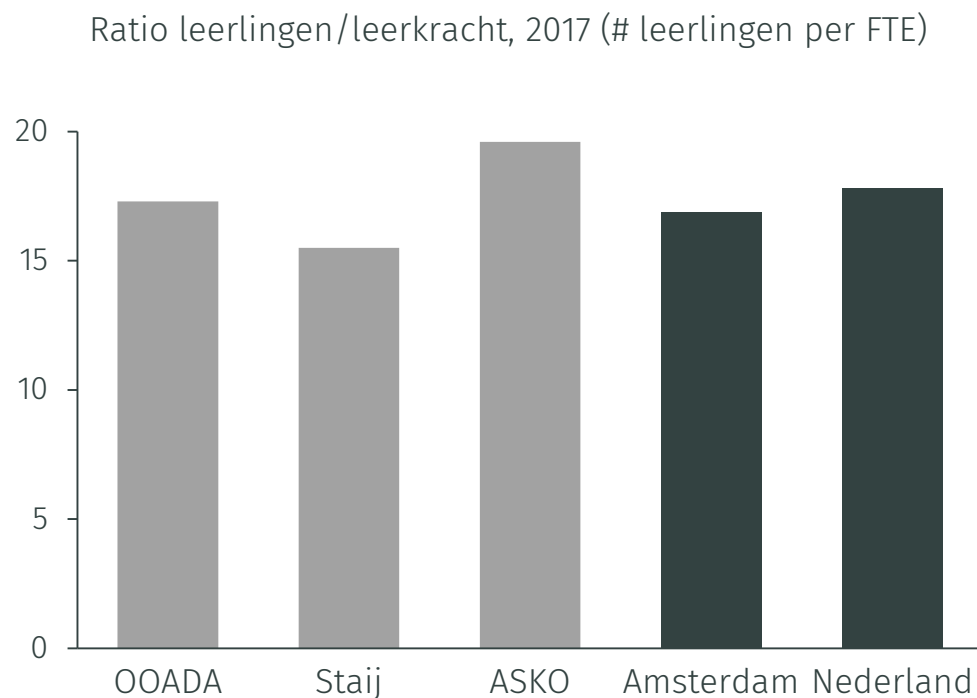
Prognose aantal vacatures (FTE)¹

Bron: DUO, OECD, Spring Associates analysis

¹ Precieze voorspellingen zijn niet te geven. Maar niets wijst erop dat dit probleem in de toekomst veel kleiner zal worden.

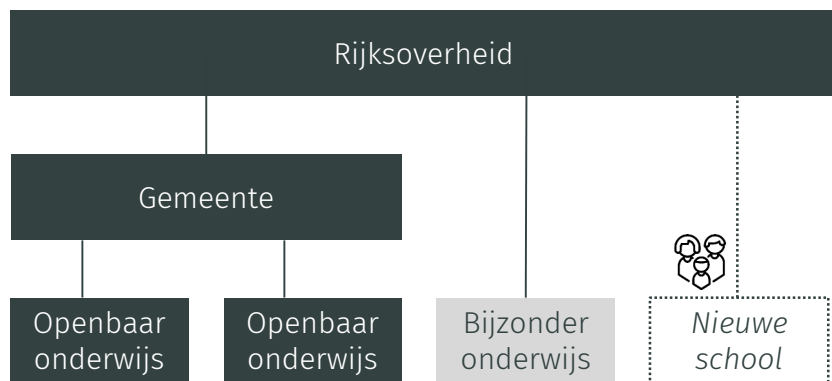
De onderlinge verschillen tussen wijken en succesvolle en minder succesvolle scholen lijken substantieel

- Volledig transparante gegevens ontbreken, maar binnen het veld wordt de mening breed gedragen dat problematische scholen het op alle vlakken moeilijker hebben
- 20% van de Amsterdamse scholen valt onder de opheffingsnorm (45 van de 208 basisscholen). Dit zijn zeker niet altijd probleemscholen, maar in veel gevallen wel
 - Sommige besturen geven aan weinig problemen te hebben.
 - Scholen die onder druk staan krimpen en/of reputatieproblemen hebben, komen bijna niet meer aan nieuwe leraren
 - Dit zijn in veel gevallen al minder presterende of achterstandsscholen
- De kwaliteit van de directie speelt hier vaak een grote rol

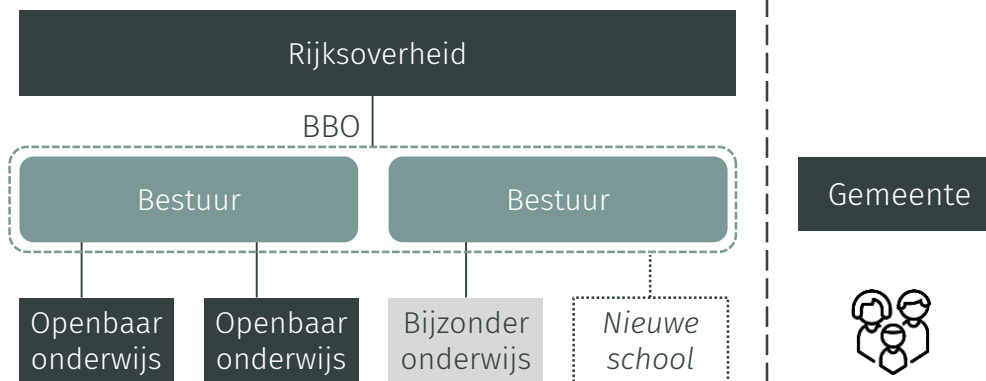
De wijzigingen van het systeem hebben ouders, gemeente en Rijksoverheid op afstand gezet

Voorheen

- Overheidsfinanciering specifiek geormerkt
- Gemeente direct verantwoordelijk voor openbare scholen
- Ouders kunnen kiezen en/of zelf stichten; “concurrentie” werkt disciplinerend
- Ouders hebben directe invloed als bestuurders
- Geld van de Rijksoverheid voor één specifieke school komt die school ten goede

Huidig

- Samenklontering scholen in grote besturen
- Geen sturing door budget (lumpsum)
- Vereffening tussen scholen
- Verzelfstandiging openbare scholen; geen toezicht en management overheid meer
- Ouders kunnen vrijwel niet meer kiezen (systeem sterk verkapt) en ook niet stichten; geen disciplinerende werking meer van concurrentie

De respons van besturen op het lerarentekort is begrijpelijk, maar wellicht niet de oplossing

- Financieel en qua lerarenaantallen lijken de meeste grote besturen het relatief goed te doen
 - Batige saldo's en groeiende reserves
- Ze kiezen voor een snelle doorstroom met name aan de onderkant, vaak als 'opleidingschool'
 - Financieel voordelig
 - Amsterdam is aantrekkelijk voor jonge mensen
- Het is de vraag of dit maatschappelijk een duurzame oplossing is
 - Ook hoge uitstroom
 - Vervangingsvraag Nederland 7% vs. Amsterdam 9%, grote besturen >10%
- De zichtbare vacatures zijn daarom ook geen weerslag van het werkelijke probleem
 - Deeltijd en flexibele contracten voor jonge instromers
- Inmiddels rol in kwaliteit (anders dan minimumnorm) vastgelegd, maar de vraag hoe gesanctioneerd kan worden

Daarnaast ervaren leerkrachten (in grote steden) praktische uitdagingen

Betaalbaarheid woonruimte

Algemene kosten van levensonderhoud

Beschikbaarheid en kosten parkeerplekken

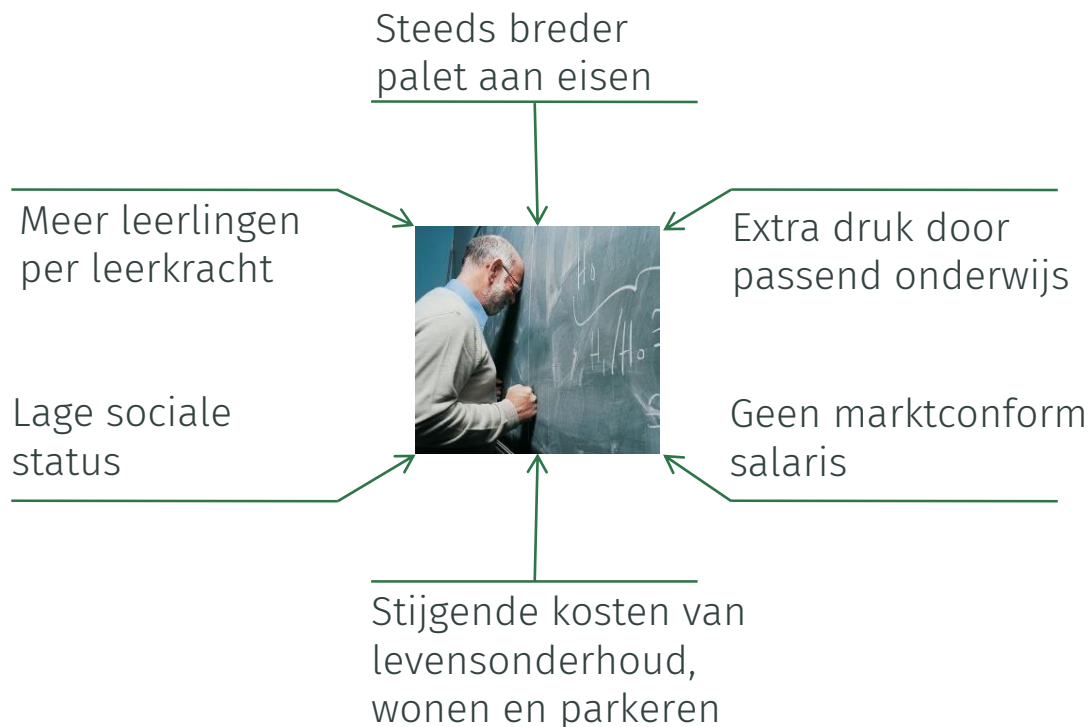

Reistijd

De huidige organisatie van scholen en het carrierepad lost de toenemende dagelijkse druk die de leerkracht ervaart niet op

De leerkracht heeft steun nodig in de organisatie

Carrierepad biedt geen oplossingen

- Directiefuncties, zelfs 2 voor grote scholen
- 25-35% bevoegden staat niet voor de klas (noot)
- ~1.15 FTE (direct) nodig om 1 klas te draaien
- Het oude functiegebouw stimuleerde om mensen van de klas weg te promoveren (sinds kort gewijzigd, maar implementatie is nog onzeker)

Organisatie lijkt niet optimaal

- Scholen werken niet *lean* – primair proces raakt ondergesneeuwd
- Te weinig voorbereiding, te veel brandblussen
- Geen goede begeleiding binnen school en binnen besturen

Aanbevelingen primair onderwijs

Amsterdam zou op vier manieren het lerarentekort kunnen aanpakken

Samen met besturen

Maak je sterk voor een Amsterdam toelage, en bied steun bij woon- en werkproblemen

Amsterdam toelage

- Reguliere financiële toeslag voor leerkrachten
- Uitgifte stadspas etc.

Woonruimte

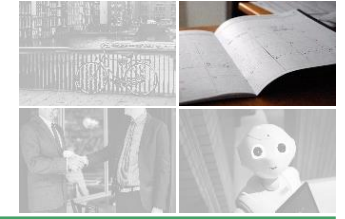
- Maak 500 woningen beschikbaar voor (jonge) leerkrachten
- Aan de onderkant maar vooral middenhuur/koophuizen

Parkeren en woon-/werkvervoer

- Stel per school parkeeronthefingen beschikbaar
- Creëer OV fonds voor leraren

Breng urennorm naar beneden

- Nederlandse kinderen krijgen zeer veel uur les (930 uur per jaar vs. OECD gemiddeld 794 uur)
- Er zijn instanties die bewezen een grote bijdrage leveren aan de ontwikkeling van kinderen (bv. buitenschools leren)
- Een verlaging van de urennorm kan op verschillende niveaus een bijdrage leveren aan het lerarentekort, dit zijn communicerende vaten
 - Verlaging werkdruk
 - Verhoging capaciteit
- Kort verzuim (~3%) heeft een grote invloed op het gevoel van tekort, maar een kleine invloed de daadwerkelijke gevolgde uren
- Wij willen niet tornen aan het inzicht dat de kernvaardigheden door uitsluitend bevoegd en gekwalificeerd personeel onderwezen kunnen worden. Bovendien mag een verlaging niet ten koste gaan van kwetsbare groepen die meer uren nodig hebben. Er is dus maatwerk nodig

Sluit overeenkomst met Amsterdamse besturen

Organisatie

- Saneer het aantal scholen, handhaaf de opheffingsnorm (ook via het plan van scholen)
- Stimuleer het gebruik van kwaliteitsmethodes (bv. Leerkracht, Enigma)
- Onderzoek rem op passend onderwijs

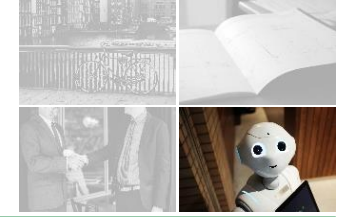
Financiering

- Geef betere support op het gebied van huisvesting en materiele instandhouding
- Geef garanties zodat besturen geen incentive hebben om op te potten

Transparantie

- Verlang grotere transparantie van besturen en speel zelf een rol in het creëren van transparantie naar derden op het gebied van kwaliteit en financiën
- Focus op HR en kwaliteitsmonitoring

De gemeente heeft de ruimte om een grotere rol op te eisen in het primair onderwijs.
Openbaar onderwijs is in essentie een overheidstaak

Campagne gericht op Eigentijds én Toekomstgericht onderwijs

- Aantrekken van nieuwe doelgroepen voor het Amsterdamse Onderwijs die willen bijdragen aan de transitie die binnen Amsterdamse PO & VO Scholen gaande is
- Positieve campagne gericht op belang van deze transitie binnen PO & VO scholen voor de stad Amsterdam (zoals Laterna Magica, Klein Amsterdam, Spinoza20first, Cartesius 2, Econasium, Hyperion etc.)
- Uitdragen van het betekenisvolle, complexe en dynamische beroep van leraar in een wereldse omgeving van de stad

Aanvullende Amsterdamse Lerarenopleiding

- Realiseren kennisnetwerk voor en door vernieuwend onderwijs gericht op kennisvergroting en professionalisering binnen PO & VO in Amsterdam
- Realiseren lerarenopleiding gericht op opleiden voor vernieuwende Amsterdamse PO & VO concepten (bijv. InCompany of samenwerkingsverband huidige opleiders in de regio)
- Realiseren flexibele opleidingsroutes & specialisaties tot diploma met ruimere bevoegdheden PO & VO (conform advies Onderwijsraad 2018)
- Realiseren ruimere Amsterdamse onderwijsbevoegdheden voor PO & VO conform advies Onderwijsraad (2018)
- Professionalisering en loopbaanontwikkeling van zittende leraren en directies binnen de A'damse scholen (conform 'beroepsbeeld voor de leraar' (Snoek, 2017)
- Faciliteren en versterken van Amsterdamse Hybride leraren in het PO & VO

Amsterdams beleid is nuttig, maar alleen tegen de achtergrond van forse investeringen op landelijk niveau

- **Verbeter de inkomenspositie van de leerkracht**
 - Dit vraagt om structurele investeringen (~1 mld euro p.j.)
 - Dit verbetert het imago en faciliteert de verlaging van de werkdruk
- **Agendeer de discussie over de veranderingen in het systeem**
 - Urennorm
 - Bekostiging en aansturing
- **Omarm de visie van de Onderwijsraad met betrekking tot opleidingen en carrierepad**
 - Focus op pedagogiek en didactiek boven specialisatie
 - Bevorder de doorstroom van PO naar VO en MBO
- Deeltijdproblematiek onderwijs is niet in isolatie te zien van de algemene arbeidsmarkt: **Agendeer de algemene discussie over arbeidsparticipatie vrouwen**
- **Overweeg aanpassen onderwijsmodel** (buiten de reikwijdte van dit advies)
 - Curriculum
 - Mogelijkheden technologie
 - Leermethodes
 - Klasgrootte

A young woman is shown from the chest down, wearing a light blue denim jacket over a white t-shirt. She has a grey backpack on her back and is holding several books in her left arm. Her right hand is holding a pair of white earphones. The background is a blurred outdoor setting with a paved ground.

Inleiding & samenvatting
Primair onderwijs

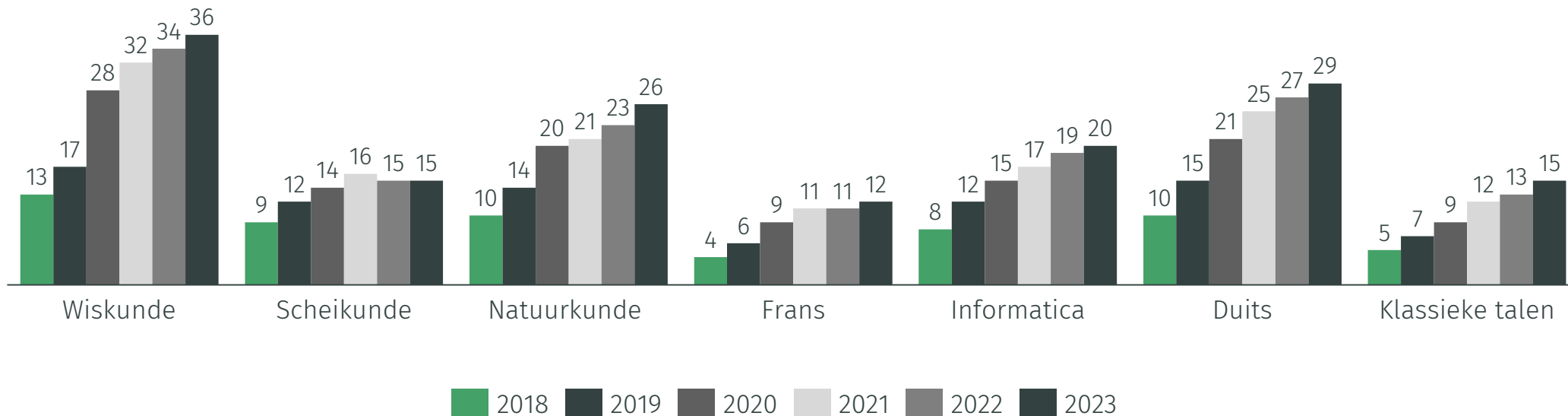
Voortgezet onderwijs

Bijlage

Het tekort is nu nog veel kleiner dan in het PO, maar het is specifiek en in sommige gevallen hardnekkiger

- Sommige tekortvakken ontstaan door kleinere studie uitstroom, bijvoorbeeld Duits, Klassieke talen. Andere ontstaan door door hevige concurrentie op arbeidsmarkt, zoals exacte vakken

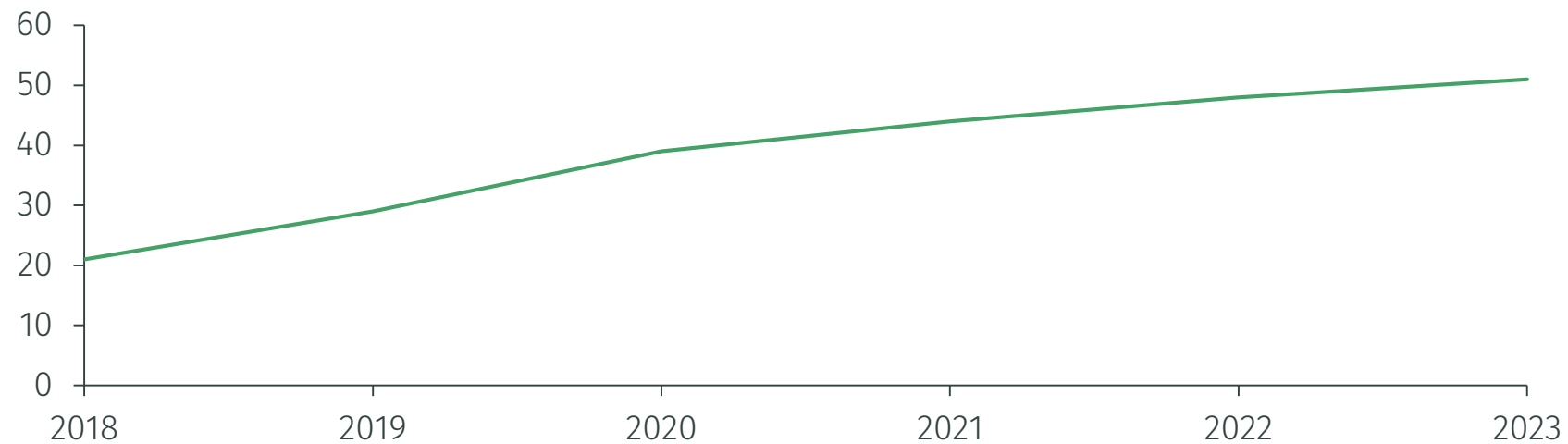
Tekortvakken Noord-Holland, 2018-23 (FTE)

Het probleem zou snel kunnen groeien

- Er is reden om aan te nemen dat het probleem snel zou kunnen groeien
 - VO generatie Amsterdam is nog groeiende
 - Sterk vergrijsd lerarenbestand
- De Denktank adviseert het VO probleem verder te onderzoeken omdat de kwalitatieve signalen van de scholen op een ernstiger en acuter probleem lijken te duiden

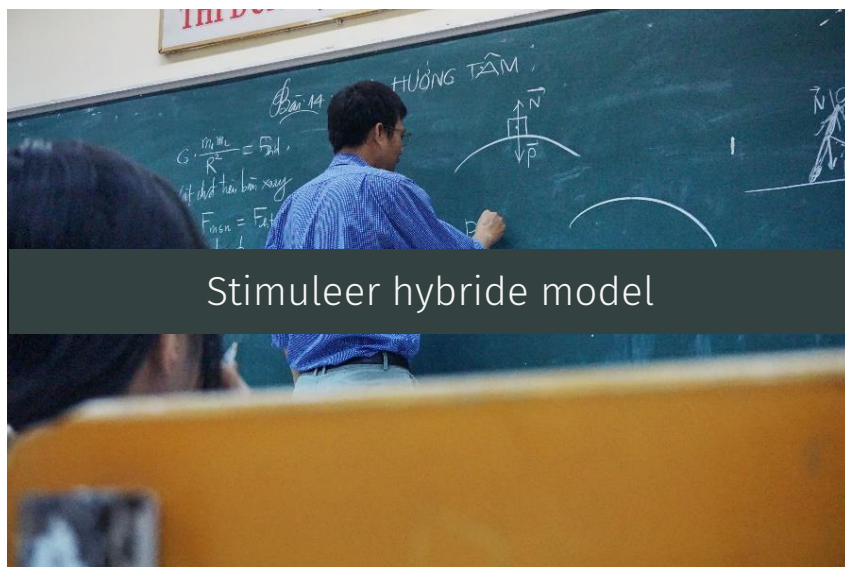
Prognose aantal vacatures in Amsterdam, 2018-23 (FTE)

Aanbevelingen voortgezet onderwijs

Amsterdam zou op vier manieren het lerarentekort kunnen aanpakken

Stimuleer hybride model

Stuur op goede begeleiding

Innovereer de opleiding

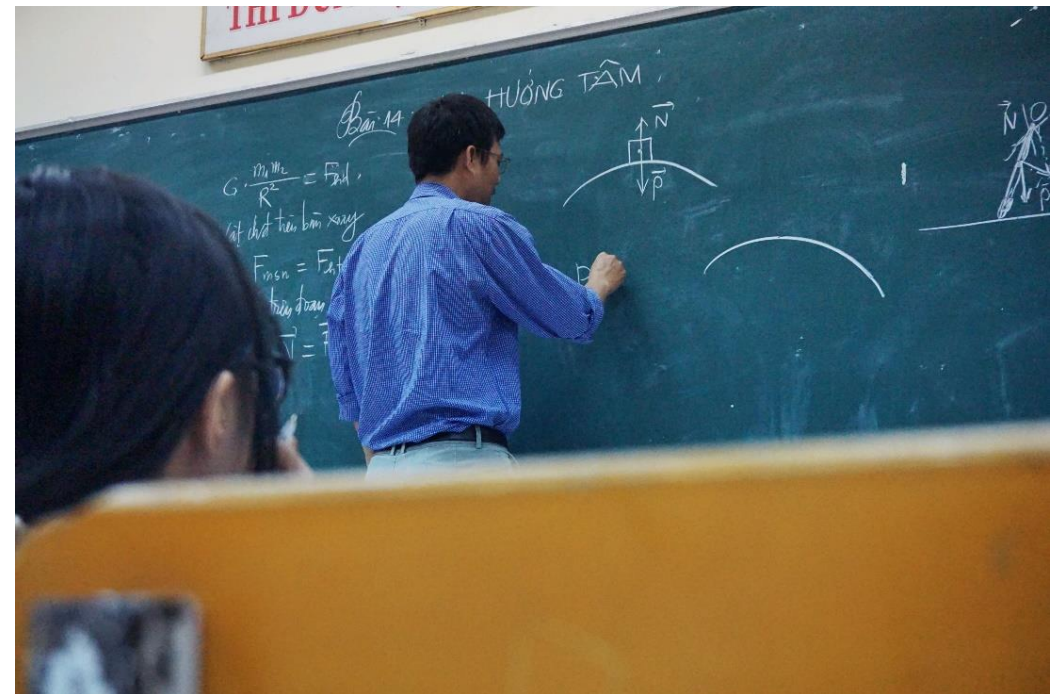

Verstrek beurzen voor exacte vakken

Bied hybride model aan

- Ca. 9% van de huidige leerkrachten in het VO heeft ook een baan in het bedrijfsleven. Uit onderzoek is gebleken dat een aanzienlijk deel van mensen uit het bedrijfsleven interesse zou hebben om minimaal 1 dag per week voor de klas te staan
 - Dit lijkt met name kansrijk te zijn voor de tekorten in de exacte vakken
- Aanbod van leerkrachten kan versterkt worden door in nauwe samenwerking met de universiteiten verkorte opleidingstrajecten Pedagogiek en Didactiek aan te bieden
 - De UvA is hier reeds mee begonnen
 - De VU heeft ook interesse getoond

Stuur op goede begeleiding

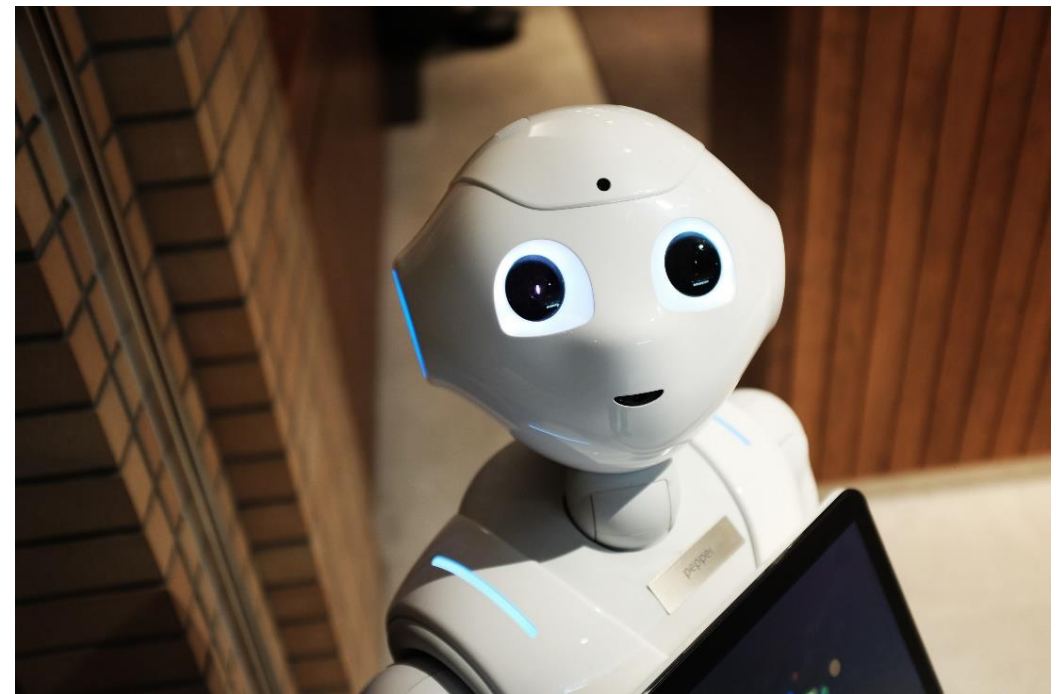
- Er lijkt te ontberen aan adequate begeleiding van lio's en gebrekkige vaardigheid op dit gebied verlaagt de kans op succes bij hybride oplossing voor het lerarentekort
- Onderzoek is nodig om het beste beleid te ontwikkelen
 - Scholen goed begeleidingsbeleid laten ontwikkelen
 - Werkgroep scholen Amsterdam hier richtlijnen voor laten opstellen
- Een mogelijke oplossingsrichting is het gericht inzetten van externe coaches

Stimuleer spelers in de stad om opleidingen te vernieuwen

- Volg advies Onderwijsraad op
- Zet in op innovatieve lerarenopleidingen
 - Aanvullende Amsterdamse Lerarenopleiding
 - Campagne gericht op eigentijds én toekomstgericht onderwijs
 - Invulling geven aan carrierepad
- Het gevolg van het verbeteren van het carrièrevoorzicht bij PO leidt tot het stimuleren van instroom bij VO
 - Het effect zou met name plaatsvinden bij de onder- danwel middenbouw

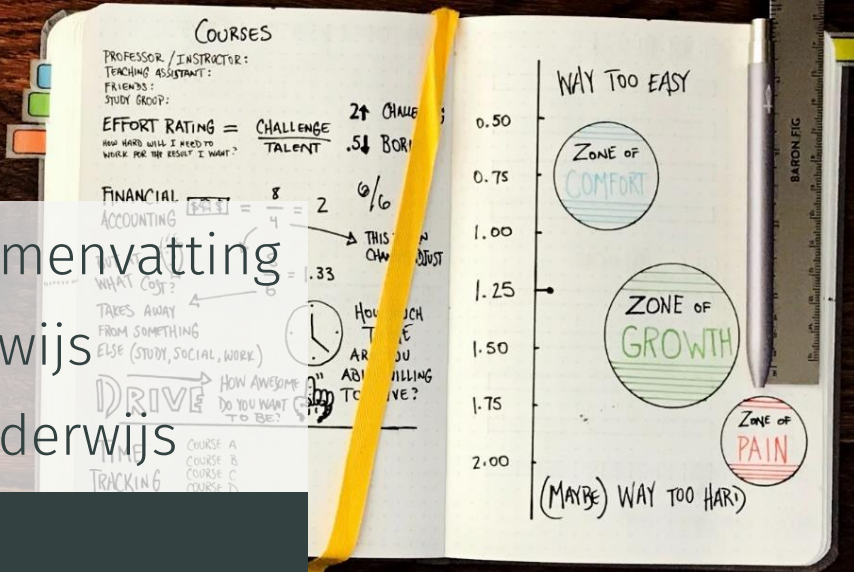

Verstrek beurzen voor exacte vakken

- De overheid zou actief studiebeurzen kunnen verstrekken die gekoppeld zijn aan de verplichting om bijvoorbeeld 5 jaar les te geven
 - Mensen die kiezen voor het onderwijs, krijgen hun studie vergoed
 - Als je het contract verbreekt moet de student alles terugbetalen

Inleiding & samenvatting
Primair onderwijs
Voortgezet onderwijs
Bijlage

Denktank deelnemers

Peter Mensing (voorzitter)

Toezichthouder en ondernemer

Elwin Varkevisser

Afleidingsleider onderbouw van De Nieuwe Havo en docent Informatica

Heleen Terwijn

Onderwijsondernemer, oprichter van IMC Weekendscholen

Thijs Roovers

Cao-onderhandelaar en bestuursvoorzitter bij PO in actie en leraar bij de Leonardo da Vincischool

Maartje Korsten

Directeur PO bij Basisschool De Kleine Nicolaas

Jurrien van de Geer

PO leraar bij Rosj Pina en CBS het Baken

Ebel Kemeling

Voorzitter stichting Alan Turingschool, partner & oprichter van Spring Associates en bestuurslid & penning-meester van de European Press Prize

Babs Sirach

Schoolleider Spinoza20first

Jan-Jaap Hubeek

Voorzitter van de Raad van Toezicht van Basisschool Klein Amsterdam en onderwijsmanager bij de Hogeschool van Leiden

Patty roos

Leraar bij basisschool De Achthoek

Julie Blocq-Schipper

Directeur Crescas en bestuurder bij Stichting JBO Amsterdam

Rolf Schreuder

Onderwijsspecialist, directeur en eigenaar bij bureauQ en medeontwikkelaar VPRO Beagle onderwijsactiviteiten

Bronnenlijst

Rapporten & documenten

- ASKO (2017) - Jaarverslag
- Arbeidsmarktplatform PO (2017) – *Onderwijsatlas primair onderwijs - De onderwijsarbeidsmarkt in beeld*
- Arbeidsmarktplatform PO (2017) – *Wat een leraar in het primair onderwijs verdient*
- Centerdata (2018) - *De arbeidsmarkt voor leraren PO & VO 2018-2023 - Regio Noord-Holland*
- Centerdata (2017) - *De toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel PO, VO en MBO 2017-2027*
- CBS statistische trends (2018) - *Leerkrachten in het basisonderwijs*
- Hybride docent (2016) – *De Hybride docent*
- Inspectie van het onderwijs (2015-2016) - *De Staat van het Onderwijs*
- McKinsey & Company (2018) - Het potentieel pakken
- PO raad (2017) – *Feiten en Cijfers Primair Onderwijs*
- Rijksoverheid – OCW (2017) – *Referentieraming*
- SEO Economisch onderzoek (2017) - *Wat verdient een overheids- of onderwijswerknemer*
- Staij (2017) - Jaarverslag
- OOAD (2017) - Jaarverslag

Databases

- DUO
- CBS Statline
- OECD Stats
- Worldbank
- OCW Functiemix
- UWV
- Allecijfers.nl

Met dank aan vele individuen buiten de Denktank die door hun deskundigheid over, en ervaring met het onderwijs in Amsterdam hebben bijgedragen aan dit advies.

Contactinformatie

Maarten Derksen

maarten.derksen@amsterdam.nl

Marijke Linnartz

m.linnartz@amsterdam.nl

Ebel Kemeling

ebel.kemeling@spring-associates.com